

4/2013

44. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 150. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 99. vuosikerta

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 349 Kansankynttilästä vientituotteeksi

Artikkeleita

Tuija Ukskoski 352 Kohti kouluhyvinvoinnin yhteisöllistä
asiantuntijuutta – Koulukiusaamisen
ehkäisemisen interventio perusopetuksessa

Ossi Autio 367 Oppilaiden teknologiset valmiudet
– vertailu vuoteen 1993

Sami Lehesvuori – Jouni Viiri 381 Dialoginen vuorovaikutus
– Helena Rasku-Puttonen luonnontieteissä

Jukka Rantala – Marko van den Berg 394 Lukiolaisten historian tekstitaidot
arvioitavana

Jyrki Kaarttinen 408 Kansallissosialistinen nuorisokasvatus
Baldur von Schirachin kasvatusajattelun
valossa

Kolumni

Kari Uusikylä 423 Varo opetusalan mainosmiehiä

Uutisia • Tapahtumia • Koulutusta

Liisa Granbom-Herranen 425 NERA 2013 – aiheena muutokset

Puheenvuoroja

- Jari Salminen – Janne Säntti 428 Kuinka opettajia tulisi kouluttaa?
- Mirjamaija Mikkilä-Erdmann 433 Miksi luokanopettaja tarvitsee tieteellistä
– Tuike Iiskala ajattelutapaa ja tutkimustaitoja työnsä
perustaksi?
- Ari Sivenius – Jyrki Hilpelä 438 Haastaako postmodernin hurma
"sivistysopettajan" idean?
- Jan Sjöberg 442 Didaktikens renässans – Lärarutbildningen
som en reformator för framtida samhälle
och pedagogisk teoribildning
- Mari Vuorisalo 449 Lapset ja päiväkodin eriarvoistava arki
– bourdieulaisia havaintoja
esiopetusvuodesta

Kirja-arviointeja

- Sini Kuusela 454 Näkökulmia korkeakoulutuksen
kannattavuuteen
- Ari Antikainen 457 Etnografinen katse koulukulttuuriin
- Marko Mikkilä 460 Kognitiivis-neurotieteellistä tajunnanvirtaa
- Marleena Mustola 464 Lapsinäkökulmaista tutkimusta
- Jari Salminen 467 Koulun muutospainet – tapaustutkimus
kehittämishankkeesta

English Summaries

472

Kirjoittajat

474

Kansankynttilästä vientituotteeksi

Suomalainen luokanopettajankoulutus täyttää tänä vuonna 150 vuotta. Koulutus alkoi vuonna 1863, kun kansakoulunopettajia ryhdyttiin Uno Cygnaeuksen johdolla valmistamaan maan ensimmäisessä opettajanvalmistuslaitoksessa, Jyväskylän seminaarissa. Oppikoulunopettajien koulutus on toki hieman vanhempaa perua. Paljon on opettajainvalmistus muuttunut 150 vuodessa, kun on siirrytty armeijamaisen kurin sekä ankaran kristillisen moraalin läpäisemistä sisäoppilaitoksista nykyisiin yliopistojen akateemisiin opettajankoulutuslaitoksiin. Pisa-menestyksen rohkaisemana opettajankoulutuksesta pyritään muun koulutuksen lailla loihtimaan maailmelle ehta vientituote. Ja mikäs siinä, onkin jo varmasti meidän vuoromme antaa takaisin maailmalle pitkän tuotekehittelymme hedelmiä; ammensihan Cygnaeus aikoinaan kouluinnovaatioitaan Keski-Euroopasta ja Mikael Soininen myöhemmin Yhdysvalloista.

Suomalaisesta perusopetuksesta puhutaan tänä päivänä menestystarinana. Myös maamme kansanopettaja-ammatin historiallinen kertomus voidaan perustellusti kirjoittaa professionaalisen menestystarinan muotoon. Kirkollisen kansanopetuksen aikakauden kouluttamattomista, ylenkatsotuista lukkareista ja pitäjän koulumestareista kehkeytyi 1900-luvulle tultaessa seminaarikoulutettu kutsumusammatti, joka tarjosi naimattomille naisillekin mahdollisuuden toimia koulutetussa ammatissa, mihin heillä tuohon aikaan oli hyvin vähän mahdollisuuksia. Viime vuosisadan alkupuoliskolla, statukseltaan akateemisesti koulutettujen oppikoulunopettajien katveessa kansakoulunopettajien koulutus pääoma korottui systemaattisesti. Ensimmäiset askeleet kohti korkeakoulutettua kansakoulun opettajuutta otettiin vuonna 1934 perustetussa Jyväskylän kasvatusopillisessa korkeakoulussa, josta oli 1960-luvulla tuleva nykyinen Jyväskylän yliopisto. Ylioppilaspohjaiset, korkeakoulutetut opettajarintamat laajenivat sotien jälkeen, kun opettajia ryhdyttiin kouluttamaan väliaikaisissa opettajankouluissa. Toki tarvittiin myös liukuhihnatuotantoa, kun pikakoulutusten avulla paikattiin opettajapulaa suurten ikäluokkien rynnistäessä kansakouluihin.

Peruskouluun siirtyminen oli merkittävä voitto kilvoittelussa kohti tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa hyvinvointi-Suomea. Yksiä reformin eittämättömiä voittajia olivat uudistusta kannattaneet kansakoulunopettajat, joiden koulutus yliopistollistettiin lopullisesti 1970-luvulla maamme siirtyessä yhtenäiskoulujärjestelmään. Maisteritasoiseksi koulutus akatemisoitui vuosikymmenen lopulla tutkinnonuudistuksen myötä. Myös ammattijärjestöllisesti opettaja-ammatti vankistui, kun eri alojen opettajien ammattijärjestöt vuonna 1974 fuusioituivat nykyiseksi vahvaksi OAJ:ksi.

Nykyään luokanopettajakoulutus on yksi suosituimmista koulutusaloista. Koulutukseen hakee vuosittain hyvin suuri joukko nuoria, jotka haluaisivat työskennellä opettajina ja kasvattaji-

na lasten ja nuorten parissa. Monessa muussa maassa, kuten Ruotsissa tai vaikkapa Englannissa, näin ei ole. Ammatin suosiossa olemme epäilemättä maailman huippua. Valikoivuudessaan luokanopettajakoulutus vetää vertoja perinteisille professioaloille, kuten lääkäri- tai juristikoulutukselle. Esimerkiksi Turun yliopistossa voitiin tänä vuonna ottaa luokanopettajakoulutukseen vain 11 prosenttia hakijoista, joita oli kaikkiaan lähes 1 600. Keskimäärin maamme yliopistojen koulutuksiin pääsee noin joka viides pyrkijä.

Opettajankoulutuksen portit ovat kapeat ja tiukasti vartioituneet. Hyvä näin. Missä määrin tiukka valintaseula sitten takaa "oikeanlaisten" hakijoiden valikoinnin koulutukseen, onkin monimutkaisempi asia. Opettajankoulutuksen valintakriteereistä on käyty kriittistä keskustelua, ja on koetettu myös tutkia, mitkä tekijät parhaiten ennustavat hyvää menestystä opinnoissa. Tätäkin tärkeämpi mittari kaikille opettajankoulutuksille on luonnollisesti se, kuinka tulevat opettajat menestyvät työssään kasvattajina ja opettajina. Saavatko he koulutuksesta riittävän monipuoliset eväät opettavien aineiden opettamiseen ja kasvatustyöhön? Koulutuksen pitäisi antaa valmiuksia myös koulun johtamiseen ja kehittämiseen, vieläpä kouluhallintoonkin. Kehittämistyöhön suomalaisille opettajille onkin annettu ainakin periaatteessa hyvät mahdollisuudet, sillä heidän työtään kontrolloidaan ylhäältä päin hyvin vähän. Valtiollisesta tarkastajajärjestelmästä on meillä luovuttu ajat sitten. Tämäkin on poikkeuksellista maailman mitassa.

Opettajat on aina asetettu paljon vartijoiksi, eri aikoina eri tavoin. Nykyään vaateita asetetaan kenties enemmän kuin milloinkaan aikaisemmin. Voidaan kysyä, onko opettajuudesta muodostunut jo liian moninaisilla toiveilla täytetty tynnyri, "mahdoton" ammatti. Yliopistot ja niiden mukana opettajankoulutusyksiköt joutuvat jatkuvasti kiristyvän kilpailun ja tuloksen tekemisen temmellyksessä satsaamaan huippututkimukseen. Kysyä sopii, palveleeko tämä suuntaus parhaalla mahdollisella tavalla opiskelijoiden valmentamista käytännön opetustyöhön ja hyvään opettajuuteen. Tutkimusintensiivisyyden, mukaan lukien tehostuvan tohtorituotannon, yhdistäminen monipuolisesti käytännön opetustyöhön valmentamaan koulutukseen onnistuu helposti vain juhlapuheissa ja strategiikirjoitelmissa. Entä uhkaavatko normaalikoulujen perustehtävät hukkaa massiivisiin kehittämissuunnitelmiin?

Syyt opettaja-ammatin vaativuuteen ovat siis moninaiset. Tätä ei varmastikaan ole yhtään vähentänyt se, että viimeisten vuosikymmenten aikana koulujen ja opettajien on pitänyt sopeutua lukuisiin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin. 1990-luvun alun lamavuosista Suomi nousi aineellisesti nopeasti, mutta uudesta uljaasta EU-Suomesta kehkeytyi myös aiempaa eriarvoisempi ja arvoiltaan kovempi yhteiskunta. Tämän seurauksena osa kansalaisista on ajettu ja ajautunut sivuraiteille. Liian monelle ihmiselle nyky-Suomi on luvattoman kova ja epäoikeudenmukainen yhteiskunta. 1990-luvulla vaikeutuneiden sosiaalisten ongelmien, kuten lapsiperheköyhyyden, työttömyyden sekä mielenterveys- ja päihdeongelmien, epäinhimillisten seurausten puskureiksi ja käsittelijöiksi joutuivat koulut opettajineen ja muut hyvinvointialojen ammattilaiset.

Kovenevassa kilpailuyhteiskunnassa opettajat ovat joutuneet monenlaisten vaateiden ristipaineeseen. Kouluilta odotetaan alituista uudistumista, erinomaisuutta ja kilpailemista perheiden valinnoille avatuilla koulumarkkinoilla. Niin kutsuttujen ongelmaperheiden ja heidän lastensa rinnalla opettajille aiheuttavat paineita myös urakiikahdytyskaistoille jälkeläisiään ohjaavat vanhemmat, jotka joskus keinoja kaihtamatta ajavat lastensa etuja ja oikeuksia väärinymmärretyyn yksilönvapauden nimissä. Opettajan auktoriteettiasema on kovilla. Tämän päivän koulussa se on hankittava ja ansaittava ammattitaidolla ja osaamisella. Opettajan auktoriteetti ei voi enää perustua vain instituution hänelle suomaan kyselemättömään valta-asemaan. Koulujen kulttuurinen moninaistuminenkaan ei ole vain rikkaus, vaan asettaa opettajan työlle suuria haasteita, joihin onkin viime vuosina ilahduttavasti vastattu niin tutkimuksellisesti, opettajankou-

lutuksessa kuin käytännön koulutyössä. Opettajien paineita on kasvattanut myös inklusiivisen koulunpidon periaatteiden sisäänajo perusopetukseen. Lakisääteisen kolmiportaisen tuen malli asettaa opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle lisääntyviä moniammatillisen yhteistyön vaatimuksia. Toisaalta uudistus uhkaa byrokraisoida opettajan työtä.

Opettajuus olisi ansainnut näin juhluvuoden kunniaksi oman teemanumeronsa, mutta valitettavasti tämä ei toteutunut. Puutetta paikkaavat tämän numeron teemaa eri näkökulmista valottavat ansiokkaat, ajattelemisen aihetta antavat puheenvuorot sekä Kari Uusikylän kolumni. Kaiken kaikkiaan kouluissa, opettajankoulutuksessa sekä hallinnossa toimivien tulisi ottaa vakavasti tähän liittyvät kysymykset ja haasteet. Tämä vaatii myös "peiliin" katsomista sekä eri tasojen avointa ja kriittistä tarkastelua alkaen koulujärjestelmän yhteiskunnallisista merkityksistä ja tavoitteista päätyen koulun mikromaailman toimintakulttuureihin ja arkiseen opetustyöhön. Tehtävä ei ole helppo, sillä onhan itseään lähellä olevien asioiden ja tekijöiden tarkastelu aina vaikeata, toisinaan jopa mahdotonta, kuten monet sosiaalipsykologiset ryhmätutkimukset ovat osoittaneet. Tämä koskee myös kasvatustieteilijöitä, ja miksei siis myös opettajia ja muita kouluissa toimijoita. On sanottu esimerkiksi, että kriittisimmänkin kasvatustieteilijän koulutulkinnat lähtevät lähes aina perustaltaan siitä ajatuksesta, että nykymuotoinen koulu ja opetus ovat lähtökohdiltaan oikeat ja välttämättömät, kunhan siinä olevat valu- ja muut viat vain korjattaisiin. Näin varmaan monilta osilta onkin, mutta tällaisen vankan alkuoletuksen sanotaan estävän muun muassa tutkijoita tarkastelemasta järjestelmään liittyviä peruskysymyksiä juuria myöten ja havaitsemasta nykyjärjestelmän todellisia puutteita sekä esittämästä niille radikaalejakin vaihtoehtoja. Vahvat perusolelutukset helposti kapeuttavat myös käytännön opetustyötä tekeviä ja hallinnossa toimivien näkökulmia. Ihmiset tarrautuvat instituutioihinsa ja niiden puitteissa he saavat osansa, kuten sosiologi Durkheim on todennut.

Voisiko edellä kuvattuja solmuja avata jotenkin? Ainoa lääke tähän lienee nykyistä avoimempi mielipiteiden vaihto ja alttius erilaisille näkökannoille. Opettajankoulutustakin tulisi arvioida sisältä ja ulkopäin haastaen kriittisesti mutta rakentavasti nykyiseen järjestelmään liittyvät toimintakulttuuriset ja rakenteelliset kipukohdat. Vain näin voidaan opettajakoulutuksen kehittämistyötä viedä eteenpäin traditioita kunnioittaen, tehden tilaa uudistuksille, radikaaleillekin. Riippumatta siitä, vetääkö vienti tai ei.

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen

Jk. Kesän alussa Facebookiin avattiin alamme *suomalaisten tiedelehtien* (Kasvatuksen, Aikuiskasvatuksen ja Kasvatus & Ajan, myöhemmin myös Ammattikasvatuksen) *oma keskustelufoorumi nimeltään Kasvatuksen tiedelehdet*. Tätä kirjoittaessa boksissa on jo viisisataa seuraajaa, vaikka sen toiminta on kesälomien takia ollut vielä melko vähäistä. Mutta alku tämän suhteen on siis vähintäänkin lupaava. Käyhän sinäkin tutustumassa tähän, jos et ole vielä ehtinyt, ja osallistu rohkeasti keskusteluun kasvatuksen ja koulutuksen ajankohtaisista kysymyksistä.

<https://www.facebook.com/kasvatuksentiedelehdet>